

Аннотация. *Общее состояние развития сельских территорий неудовлетворительное, а его составляющие, которые должны служить базой развития, теряют свой ресурсный потенциал. Развитие сельских территорий представляет собой систему взаимодействия национальной, экономической, социальной сфер, функционирование которых осуществляется в соответствии с интересами крестьян, отрасли и общества. В связи с этим есть необходимость разработки и внедрения консолидированной государственной политики, адекватной общественным преобразованиям, которые происходят на сельских территориях. Поэтому для разработки механизма развития сельских территорий важное значение имеет государственная поддержка. О важной роли в этом процессе государственной политики, которая может способствовать или сдерживать его, подтверждает мировая практика. Современная аграрная государственная политика должна содержать эффективные механизмы решения проблем развития сельских территорий, учитывая интересы общины села, ее каждого жителя и способствовать созданию в сельских поселениях надлежащих условий труда и проживания.*

Ключевые слова: *сельское хозяйство, сельская территория, аграрная государственная политика, рынок, село.*

Annotation. *The general condition of the rural poor, and his constituents, who have a base to serve the development, lose their resource potential. Rural Development is a system of interaction between the national, economic and social spheres, which are functioning in accordance with the interests of farmers, industry and society. In this regard, there is a need to develop and implement a consolidated policy, adequate social transformations occurring in rural areas. Therefore, the mechanism for developing rural development it is important to state support. The significant role in this process of state policies that might facilitate or inhibit it confirms the international practice. Modern agricultural public policy must include effective mechanisms for addressing problems of rural development, taking into account the interests of the village community, of every citizen and promote rural settlements in appropriate working conditions and accommodation.*

Key words: *agriculture, rural areas, agriculture public policy, market, village.*

УДК 338.439:330.31:65.012.12

Е.В. Добровольська, кандидат економічних наук, доцент,

М.В. Заходим, кандидат економічних наук, асистент ПДАТУ

АНАЛІЗ СТАНУ ТА ОСОБЛИВОСТІ РОЗВИТКУ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ ХАРЧОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ

Забезпечення сталого та ефективного розвитку харчової промисловості є одним із головним завдань державної економічної політики. Розглянуто розвиток сільського господарства як основного ресурсного потенціалу харчової промисловості в Хмельницькій області.

Ключові слова: *ресурсний потенціал, аграрне виробництво, сільськогосподарська продукція, продовольчий підкомплекс, харчова промисловість.*

Постановка проблеми в загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Важливою складовою продовольчого підкомплексу є харчова промисловість, розвиток якої значною мірою визначає ступінь вирішення продовольчої проблеми нашої країни та її місце на світовому ринку. Забезпечення сталого та ефективного розвитку харчової промисловості є одним із головним завдань державної економічної політики, реалізація якого виступає основною умовою задоволення потреб внутрішнього ринку в продовольчих товарах та формування потужного експортного потенціалу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій, в яких започатковано розв'язання даної проблеми. Вивчення проблеми функціонування харчової промисловості, аналіз сучасного її розвитку присвячена низка робіт вітчизняних науковців: В.І. Бойка, П.П. Борщевського, В.М. Гееця, А.Ф. Гончара, Б.М. Данилишина, Д.Ф. Крисанова, Л.О. Мармуль, П.Т. Саблука, В.Ф. Семенова, Л.Г. Чернюк.

Формулювання цілей статті: дослідження стану сільського господарства Хмельницької області як основного ресурсного потенціалу харчової промисловості.

Виклад основного матеріалу дослідження. У масштабі країни промисловість області спеціалізується на сільськогосподарському, електротехнічному машинобудуванні, цементній, цукровій, целюлозно-паперовій промисловості; сільське господарство – на зерновому господарстві і м'ясо-молочному тваринництві.

У Хмельницькій області виробляється 2% промислової продукції; 8,4 – цукру; 5,5 – молока; 4,8 – м'яса; вирощується 4,2% зернових; 5,4 – картоплі від загального виробництва в країні.

У Хмельницькій області 2009 року вироблено 6348 т яловичини та телятини, 701 – свинини свіжої, 476 – мороженої свинини, 5757 – ковбасних виробів, 12838 – фруктових соків, 1674 – консервованих овочів, 11033 – молока обробленого рідкого, 106 – вершків, 8210 – масла вершкового, 12330 – жирних сирів, 2914 – кисломолочних продуктів, 96462 – борошна, 27752 – круп, 53409 т виробів хлібобулочних; 1007,4 тис. дал. спирту етилового; 1466,9 – пива, 1452,9 – мінеральної газованої води; 7105,2 – напоїв безалкогольних, що на 9,72% менше порівняно з 2008 роком, на 17,58% – порівняно з 2007 роком та на 7,36% – порівняно з 2006 роком [2, с. 9-10].

Таке становище харчової промисловості безпосередньо залежить від розвитку сільського господарства Хмельницької області як основного сировинного потенціалу.

Загалом, 2009 року порівняно з 2000 обсяги виробництва сільськогосподарської продукції збільшилися з виробництва зернових культур – на 459,72 тис. тонн, соняшнику – на 21,5 тис. тонн, картоплі – на 207,4 тис. тонн, овочів відкритого ґрунту – на 65,5 тис. тонн, яєць – на 300,0 млн. шт. Спад сільськогосподарського виробництва відбувся по цукрових буряках – на 233,7 тис. тонн, м'яси – на 8,9 тис. тонн, молоці – на 35,8 тис. тонн, вовні – на 20 тонн [3, с. 17-20].

В усіх категоріях господарств 2009 року одержано 1701,4 тис. т зерна (включаючи кукурудзу) у вазі після доробки, з них зерна продовольчих культур – 828,5 тис. т (48,7%), фуражних зернових – 872,9 тис. т (51,3%). Порівняно з 2008 роком виробництво зерна зменшилось на 113,5 тис. т. Зменшення виробництва зернових 2009 року порівняно з 2008 пов'язане зі зменшенням світового попиту на пшеницю. За даними західних аналітиків, обсяг світової торгівлі зерновими 2009 року знизився в середньому на чотири відсотки в порівнянні з 2008 роком.

Валовий збір цукрових буряків (фабричних) 2009 року порівняно з 2008 збільшився на 5,7% за рахунок збільшення посівних площ на 7,3 тис. га. Зібрано 912,5 тис. т, урожайність зменшилась на 88 ц (21,3%) і становила 326 ц з га, хоча, починаючи з 2000 року, виробництво цукрових буряків на Хмельниччині все зменшується, як і в інших областях України.

Збільшення виробництва картоплі пов'язане зі збільшенням її урожайності, якщо 1990 року урожайність картоплі становила 131,7 ц/га, 2000 року – 146,3 ц/га, то 2009 року – вже 187 ц/га при зменшенні площі з 1990 року на 14,5% [3].

Всього господарства Хмельницької області 2009 року виростили 99% загального урожаю картоплі, 94 – овочів, 16 – зерна, 2 – цукрових буряків (фабричних) та 1% соняшнику.

Економічні та соціальні проблеми також не обминули і тваринницьку галузь всієї України. Так, за останні дев'ять років по Хмельницькій області скоротилось майже усе поголів'я худоби: ВРХ – на 47,12%, свиней – 41,59; овець і кіз – на 29,18%. Тільки збільшилась у всіх сільськогосподарських підприємствах кількість голів птиці на 35,68%. Тому 2009 року порівняно з 2008 у господарствах усіх категорій області обсяги виробництва м'яса (реалізації худоби та птиці на забій в живій вазі) зменшились на 7,1%, в т.ч. у сільськогосподарських підприємствах – на 11,3%, господарствах населення – на 4,9%.

Зменшилась реалізація худоби та птиці на забій. У структурі реалізації частка великої рогатої худоби становила 51,7% (2008 р. – 59,2%), свиней – 16,1% (16,6%), птиці всіх видів – 32,1% (24,1%), з неї бройлерів – 99,2% (58,1%). Через зменшення обсягів сільськогосподарської сировини харчова промисловість різко скоротила обсяги випуску харчових продуктів тваринного походження, що зумовило значне скорочення споживання їх на душу населення порівняно з фізіологічно обґрунтованими нормами [2, с. 22-24].

В аграрних підприємствах 2009 року обсяг вирощування худоби та птиці був більшим від аналогічного показника 2008 року на 2,1%, у т.ч. свиней – на 9,7% та птиці – на 10,0%,

тоді як великої рогатої худоби – меншим на 6,1%. Відношення загального обсягу вирощування худоби та птиці до реалізації тварин на забій загалом по області становило 104,9%.

Через скорочення поголів'я корів 2009 року порівняно з 2008 виробництво молока зменшилось на 0,7%, в т.ч. у господарствах населення – на 1,5%, але зросло в сільськогосподарських підприємствах – на 3,9% (за рахунок зростання продуктивності тварин). Середній надій молока від однієї корови в аграрних підприємствах зріс і становив 3879 кг.

Обсяг виробництва яєць 2009 року порівняно з 2008 збільшився в області в 1,5 раза за рахунок зростання цього показника як у сільськогосподарських підприємствах – в 2,0 рази (при збільшенні несучості курей-несучок з 245 до 315 яєць або на 28,6%), так і в господарствах населення – на 3,6%.

Для вдосконалення економічного стимулювання та нормативно-правового забезпечення розвитку тваринництва на регіональному рівні необхідно залучати кошти місцевих бюджетів для фінансування галузей тваринництва; забезпечити необхідні обсяги виробництва кормів та належні умови утримання і годівлі тварин, дотримання технологій виробництва продукції, підвищення ефективності селекційно-племінної роботи і рівня ветеринарного обслуговування, розширювати інфраструктуру мережі сервісних послуг сільськогосподарським товаровиробникам, насамперед надання послуг з питань селекції та відтворення сільськогосподарських тварин, заготівлі, переробки і реалізації тваринницької продукції, впроваджувати прогресивні технології у тваринництві, підготовці та перепідготовці кадрів масових професій на селі.

Ціни на сільськогосподарську продукцію є одним із найважливіших чинників ефективності аграрного виробництва. Особливостями ціноутворення в сільському господарстві є низька еластичність, висока витратність, неможливість точного визначення собівартості продукції до моменту її фактичного виробництва, швидкість обігу капіталу вимагає постійного залучення кредитних ресурсів, сезонність виробництва.

Середні ціни реалізації сільськогосподарської продукції по Хмельницькій області 2009 року порівняно з 2000 роком збільшились по продукції рослинництва: на зернові та зернобобові в 1,6 раза, насіння соняшнику – 4,2 раза, цукрові буряки – 3,5 рази, картоплю – 2,4 раза, овочі – 5,5 рази; по продукції тваринництва ціни зросли на: худобу та птицю в живій вазі в 4,3 раза, молоко та молочні продукти – 3,8 раза, яйця – 2,1 раза.

Упродовж останніх років собівартість виробництва сільськогосподарської продукції зростає. Це відбувається через збільшення витрат, насамперед матеріальних. Аналіз структури собівартості свідчить, що витрати на оплату праці дещо зменшуються, а витрати на насіння, мінеральні добрива, засоби захисту рослин, паливно-мастильні матеріали, поточний ремонт та технічне обслуговування постійно зростають, відповідно і відзначаються на ціні реалізації.

Середня ціна реалізації сільськогосподарської продукції 2009 року по області від середньої ціни по Україні була вища по зернових та зернобобових культурах на 30,3 грн./т, худобі та птиці – 216; молоку і молочних продуктах – 5,80 грн./т та яйцях – 23,5 грн./1000 шт. Хмельницька область по середніх цінах реалізації сільськогосподарської продукції серед інших областей України займає 18 місце щодо ціни на зернові та зернобобові, 12 – на худобу та птицю в живій вазі, 15 – щодо молоко та молочні продукти та 22 місце – на яйці.

З початку 2009 року сільськогосподарські підприємства Хмельницької області реалізували 759,6 тис. тонн зернових культур; 185,2 – олійних культур; 6,0 – картоплі; 4,4 – овочів; 5,4 – плодів та ягід; 28,1 – худоби та птиці в живій вазі; 82,8 тис. тонн молока, 138,4 млн. шт. яєць, 1,5 тонни вовни. Збільшено проти відповідного періоду минулого року реалізацію зернових культур на 41,3%, олійних культур – 166,5; картоплі – 17,6; овочів – 12,8; молока та молочних продуктів – на 0,85%. Зменшення відбулося по цукрових буряках на 24,7%, яйцях – 23,7; вовні – на 44,4%.

Сьогодні сільськогосподарські товаровиробники в умовах ринку самостійно реалізують свою продукцію і купують засоби виробництва, для цього їм необхідний аграрний ринок і його інфраструктура, що водночас складається з багатьох підприємств та служб.

У результаті приватизації на власності цих переробних і обслуговуючих підприємств були створені акціонерні товариства, куди увійшли також і сільськогосподарські підприємства. Цей процес є позитивним явищем, однак спосіб акціонування виявився не надто вигідним, тому що усі переробні підприємства невдовзі стали монополістами. Сільськогосподарським

підприємствам стало невигідно продавати переробним підприємствам харчової промисловості свою продукцію за низькими цінами. От вони і вишукують інші шляхи реалізації. Підприємства, що знаходяться поблизу ринків збуту, реалізують значну частину своєї продукції за вільними цінами. Деякі організують у складі свого підприємства переробні цехи, а потім реалізують готову продукцію за вільними цінами через фірмові магазини. Широкого розповсюдження отримала переробка сировини на давальницькій основі. Така ситуація, з однієї сторони, є позитивною, але з іншого боку, призводить до низки негативних наслідків, а саме: незавантаженість переробних підприємств харчової промисловості призводить до поступового їх розорення, а будівництво цехів з переробки сировини в господарствах створює умови, при яких значна частина фінансових ресурсів не надходить до сільськогосподарського виробництва.

На розвиток сільськогосподарського виробництва підприємств як Хмельницької області, так і загалом по Україні, впливають ряд стратегічних чинників середовища, в якому вони перебувають. Найсуттєвішими серед них є інфляція, спад виробництва, труднощі із залученням фінансових ресурсів, високі податкові ставки, неплатежі та відсутність стабільності в суспільстві.

Отже, відсутність належного державного управління АПК як цілісної системи не забезпечує галузеву пропорційності і збалансованості, не дозволяє ефективно використовувати аграрний ресурсний потенціал.

Висновки. Подальше реформування продовольчого підкомплексу повинно бути спрямованим насамперед на вирішення завдань продовольчого забезпечення, а також подолання кризи, що охопила практично усі сфери АПК.

Основні завдання, які стоять перед аграрним виробництвом та розв'язання яких потребує і харчова промисловість, наступні:

- збільшення виробництва сільськогосподарської продукції;
- створення умов, які сприяють розвитку суб'єктів господарювання усіх форм власності;
- подальше підвищення продуктивності праці, рівня заробітної плати та розв'язання проблеми погашення заборгованості з її виплати;
- збільшення зайнятості сільського населення в аграрному виробництві;
- оновлення матеріально-технічної бази сільськогосподарської галузі.

Список використаних джерел

1. Економічне і соціальне становище Хмельницької області за 2009 рік // Статистичний бюлетень – Хмельницький. – 2010.
2. Про соціально-економічне становище Хмельницької області за 2009 рік // Статистичний бюлетень – Хмельницький. – 2010.
3. Бондаренко В. Щоб увійти в Європу, нашим тваринникам слід наздогнати білоруських // Урядовий кур'єр. – 15 березня 2007. – № 46.
4. Ільчук М.М. Виробництво молока та ринок молокопродуктів. – К.: Аграрна наука, 2001. – С. 206.
5. Статистичний щорічник Хмельницької області за 2009 рік / За ред. начальника Головного управління статистики у Хмельницькій області, к. е. н. В.В. Скальського. – Хмельницький: Державний комітет статистики України. Головне управління статистики у Хмельницькій області, 2009.

Аннотація. Обеспечение стабильного и эффективного развития пищевой промышленности является одной из главных задач государственной экономической политики. Рассмотрено развитие сельского хозяйства как основного ресурсного потенциала пищевой промышленности в Хмельницкой области.

Ключевые слова: ресурсный потенциал, аграрное производство, сельскохозяйственная продукция, продовольственный подкомплекс, пищевая промышленность.

Абстракт. Development of agriculture is considered as basic resource potential of food industry in the Khmelnytskyi area.

Keywords: resource potential, agrarian production, agricultural produce, food subcomplex, food industry.